

I. A moldvai csángók története a források tükrében – XVIII. sz.

(Halinka Péter)

„Alig hihető, hogy egy nagyságára nézve Moldvával egyenlő tartományban annyiféle és egymástól különböző nép élne mint Moldvában. A moldvaiak mellett, akiknek az ősei Máramarosból tértek vissza Moldvába, még élnek: görögök, albánok, szerbek, bolgárok, lengyelek, kozákok, oroszok, magyarok, németek, örmények, zsidók és sokgyermekes cigányok...” (Dimitrie Cantemir: Moldva leírása. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest. 1973. 173.o.)¹

„Tiszta moldvai paraszt nem létezik, akiket találunk, vagy orosz, vagy erdélyi, vagy amint nálunk mondani szokták, magyar származásúak.” (i.m.176.o.)

Azok, akiket Lengyelországból hoztak Moldva közepére, hosszú idő múltán elfeledték hazájuk nyelvét, és a moldvait sajátították el, akik pedig Lengyelhon határainál laknak, ma is a lengyel és az ukrán nyelvet beszélik. A magyarok, akik a római vallást követik, ehhez és az ősi nyelvükhöz ragaszkodóbbnak bizonyultak, de mindnyájan ismerik a moldvai nyelvet is.” (i.m. 176.o.)

Dimitrie Cantemir fejedelem aláírása

A Moldvában élő magyar ajkú népességről a XVIII. század során megsaporodnak a rendelkezésre álló írott források. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy önálló művek születnének az itt élő csángókról, sokkal inkább az ekkor keletkezett írott emlékek – s írott emlékek alatt nem feltétlenül csak és kizárólag könyveket, de ebben az időszakban már meglehetősen magas színvonalú térképeket is értünk – egy-egy kisebb része, olykor egy-egy megjegyzése utal a Moldvában élő magyar etnikumú népességre.

Ezen utalások jelentősége márcsak azért is nagy, mert a korszak szerzői számára – ellentétben legújabbkori követőikkel – nem volt döntő jelentősége a nemzetiségi hovatartozásnak - annál is inkább, mivel maga a „nemzet”, „nemzetiség” fogalma is jóval későbből származik, így beszámolóik e tekintetben meglehetősen pártatlannak és objektívnek

¹ Eredeti megjelenés latin nyelven: Demetrius Cantemir: Descriptio Moldaviae. 1701.

fogadhatóak el. (Jóval nagyobb figyelmet szenteltek ugyanakkor az egyházi, vallási hovatartozás kérdésének.)

A XVIII. század egyik legjelentősebb forrása **Dimitrie Cantemir** (1673-1723) tudós moldvai fejedelemtől származik, aki Moldva leírása (Descriptio Moldaviae) címmel a XVIII. század legelején alkotta meg művét. A mű több szempontból is kiemelkedő jelentőséggel bír. Egyrészt a tudós szerző – aki törökül, perzsául, arabul, görögül, latinul, olaszul, oroszul és „moldvai”, vagyis román nyelven is beszélt – munkája igazi tudományos alaposággal megírt könyv, ahol szerző mindenkor törekedett állításai logikus érvekkel való alátámasztására. Másrészt – témánk szempontjából – rendkívüli jelentőséggel bír, hogy maga egy moldvai fejedelem több helyütt is megemlékezik az országában lakó magyar ajkú népességről; s teszi mindezt jóval a Mádéfalvi veszedelem (1764) kiváltotta nagy kirajzás előtt. Így könyvének utalásai közvetlen bizonyítékai az ezt megelőzően a területen élő magyar ajkú katolikus népesség fontos szerepére. A következően ebből a műből közlünk idézeteket, szemelvényeket:

„Roman vidéke, amelyet az Erdélyből visszatérő római telepések Batu kán betörése után elsőknek vettek birtokukba és saját ősi nevükről nevezték el.” (i.m.32.o.)

*„A sort **Bákó** vidéke zárja le, amelynek egyetlenegy udvarbíró az előljárója: ez **Bákóban**, a Beszterce szigetén fekvő s gazdag alma-, valamint más gyümölcssterméséről híres mezővárosban székel. E mellett még a nyugati egyházhoz tartozó püspököik is van, aki bákóinak címeztetik. A hegyaljai kerületekben ugyanis szép számmal vannak magukat mind nemzetiség, mind pedig vallás tekintetében katolikusnak mondó moldvai alattvalók, akiket Nagy István hozott ide Mátyás, Magyarország királya fölött aratott győzelme után, és adományozott főembereinek. A Cantemir család Roman körzetbeli **Forróvalva** nevezetű jelentős falujában a több mint kétszáz családnyi lakos mind katolikus vallású, és ősrégi kőtemplomuk van.*

***Ocna** és **Tatros**, a Tatros folyó partján, leginkább a szomszédságukban található híres sótárnákról nevezetes városok. Erre nyílik a legszélesebb bejárás Moldvából Erdélybe.” (i.m. 41-42.o.)*

*„Bákó vidékén nem messze **Tatros** városától igen gazdag sóbányák vannak, amelyeket az odaválóiak „ocná”-nak neveznek. Itt semmiféle mesterséges sótisztítási módszerre sincs szükség, ugyanis elég egy-két könyöknyire a föld alá ásni, hogy színtiszta és kristály- avagy porfir-csillogású sóra akadjon az ember. Sohasem merülnek ki ezek az aknák, jóllehet naponta több százan kotorják szakadatlanul. Mert bárhonnan is vágjanak ki sótümböket, itt-amott bennehagyják ennek a kristálynak az oszlopait, amelyek a földet és ezt az üreget fönntartják, hogy az új sóereknek legyen tere, hová lerakódjanak, minélfogva húsz éven belül annyira telítődnek ismét sóval ezek a vájatok, hogy semmi jel nem mutat valamikori kimerülésükre.” (i.m. 52-53.o.)*

*„A Sós Tázlónál, nem messze **Moinesti** falutól, Bákó vidékén egy bizonyos forrásból vízzel elegy kátrány, azaz bitumen buggyan fel, amelyet a parasztjaink közönségesen kocsikenőcsnek használnak. Az ottválóiak **păcurának** nevezik...” (i.m. 53.o)*

„Hogy voltak azelőtt huszárok is, azoknak a katonai rendbe tartozóknak a neve bizonyítja, akiket **hiusarok**nak neveznek. Vannak ugyanis mai hiusarok a vornicok vezetése alá tartozó Felső- és Alsó-Moldvában, de ezek katonai szolgálatot nem teljesítenek, hanem, csak régi katonai nevüket őrizve, a földművelésben szorgoskodnak. Innen van a rájuk vonatkozó moldvai közmondás: *de la armă la sapă*, azaz fegyvertől a kapához.” (i.m. 135.o.)

„Mikor ilyen módon túlságosan megnövekedett a moldvai nemesek száma, a fejedelmeknek úgy tetszett, hogy az egész nemességet három rendre osszák. Az első helyet a báróknak adták, azoknak ugyanis, akik vagy maguk emeltettek a fejedelem által az ország magasabb tisztségeibe, vagy ezek véréből születtek. A többi, alacsonyabbrendű nemestől csaknem ugyanolyan módon különülnek el, mint az orosz birodalomban a boiarski rod. A második rendbe tartoznak a Curtenek, vagy udvari szolgálattelvők, akik őseiktől egyik-másik falut előrökölték. Az ilyeneket az oroszoknál *dvorjanének* nevezik. A harmadik rendben vannak a *Călărașok*, vagyis lovaskatonák, akik, a fejedelmektől nekik juttatott földek használata fejében, kötelesek voltak őket saját költségükön hadjárataiha elkísérni. Az utolsó sorba tartozók a **Râzeșek**, ezek a szabad telepések, akiket inkább nemeseknek nevezhetnénk, s akik nagyjából az orosz Odnodvorci rétegnek felelnek meg. Nincsenek külön paraszti gazdaságaik, hanem többen együtt birtokolnak egy egy falut, s földjeiket vagy sajátmaguk művelik, vagy felfogadott szolgálóikkal műveltetik. (i.m.167.o.)

„Alig hihető, hogy egy nagyságára nézve Moldvával egyenlő tartományban annyiféle és egymástól különböző nép élne mint Moldvában. A moldvaiak mellett, akiknek az ősei Máramarosból tértek vissza Moldvába, még élnek: görögök, albánok, szerbek, bolgárok, lengyelek, kozákok, oroszok, **magyarok**, németek, örmények, zsidók és sokgyermekes cigányok...Az oroszok és a magyarok Moldvában örökös szolgaságra vannak kárhozthatva“ (i.m. 174.o.)

„Tiszta moldvai paraszt nem létezik, akiket találunk, vagy orosz, vagy erdélyi, vagy amint nálunk mondani szokták, magyar származásúak. Moldva alapításának első évszázadában ugyanis Dragoș amikor a lakatlan tartományt felfedezte, az egészet felosztotta kalandozása társai között. Minthogy igazságtalannak tűnt, hogy nemes nemesnek dolgozzék, mert mindnyájan, akik a rómaiaktól származtak, egyformán nemeseknek tartották magukat, és mert a fegyverforgatáshoz szokott nemzetség méltatlannak tartotta magához a földművelést, Dragoș hívei kénytelenek voltak, a fejedelem beleegyezésével, a szomszédos területeket felprédálni, ahol a gazdálkodók szolgasága már meghonosodott, és az ottani földműveseket elragadva, a saját lakhelyükre vinni. Ennek igazságát bizonyítja maga a paraszt név, amelyet a moldvai nyelvben *vecinnek*, vagyis szomszédnak mondanak, és hogy azok, akiket a moldvaiak fegyvereinek sikere a földműves munkára kényszerített, azelőtt szomszédok voltak. Ez az oka annak, hogy Felső-Moldvában, ahova először a Dragoș-ivadékok letelepedtek, sok falusi telek található, míg Alsó-Moldvában, amely később kezdett benépesülni, nincs más falusi, csak azok, akiket ennek a tájnak főnemesei vagy pénzért megvásároltak az ország felső részéből és birtokaikra helyeztek, vagy a *râzeșek* (részesek) közül azok, akiket — miután a szegénység miatt ősi birtokukat eladták — a főnemesek igazságtalansága az alávettetésigájába is kényszerített. Ezért van az, hogy a törvénykezés során is könnyű tisztázni valakinek a helyzetét, amennyiben egy főnemes alá vettetését kérte volna; ha ugyanis a vádlott bebizonyította, hogy ősei valamikor bizonyos földdel rendelkeztek, jóllehet azt a szegénység vagy az idők mostohasága miatt elvesztették, vagy pedig a lovasok, az udvari emberek és apródok közé vétettek fel, a vádlottat teljesen szabad embernek kell nyilvánítani, mert senki nem nyerhet ilyen szolgálatot, hacsak nem szabad; ellenkező esetben annak a bizonyos bojárnak hatalma alá kell kényszeríteni az illetőt. Azok, akiket Lengyelországból hoztak Moldva közepére, hosszú idő múltán elfeledték hazájuk nyelvét, és a moldvait sajátították el,

akik pedig Lengyelhon határainál laknak, ma is a lengyel és az ukrán nyelvet beszélik. A magyarok, akik a római vallást követik, ehhez és az ősi nyelvükhöz ragaszkodóbbnak bizonyultak, de mindnyájan ismerik a moldvai nyelvet is.“ (i.m. 175-176.o.)

*„Napjainkban az egész nép kereszténynek és a keleti egyház tagjának vallja magát...Egy vallást sem gyűlölnék jobban, mint a rómaiakat, bár ehhez tartozik szinte valamennyi magyar alattvalójuk, akiknek **Bákó**ban van püspökségük. Azt mondják, hogy a többi tévhit magától felismerhető, és eltérése az igaz egyháztól könnyen észrevehető, a pápisták viszont báránybőrbe rejtik farkasvultukat...Ugyanis mindenki tudja, aki ismeri az egyháztörténetet, hogy Erdély és Magyarország, ahol az őseink Moldova alapítása előtt laktak, sohasem a konstantinápolybeli szentszéknek, hanem mindig a rómainak engedelmességek, ezért, mielőtt Luther és Kálvin szektái ellepték volna ezeket az országokat, valamennyi lakosa a nyugati egyháznak volt a gyermeke. De minthogy Dragoş utódai mindig megtartották a vallást, amelyet ott vallottak (mert sehol nem említik, hogy megtagadva a nyugati egyház hitvallását, áttértek volna a keleti szertartásokra), ez pedig mindenben megegyezik a keletiekével, s világosan bizonyítja, miszerint ugyanaz a tan volt érvényben Nyugaton is a régi időkben, amelyet ma egyedül a Kelet őriz. Így tehát a Nyugat, és nem a Kelet távolodott el az idők folyamán az igaz krisztusi hittől.” (i.m.198-199. o.)*